

Faktor-faktor Penglibatan Wanita Melayu Dalam Politik di Malaysia: Amalan demokrasi dan Dasar Agama Islam

Fatimi binti Hanafi'* Dr. Zulkarnain Abdul Rahman Dr Arbaiyyah Mohd Noor

^a Pelajar atau calon PHD di Jabatan Sejarah Fakulti Sastera dan Sains Sosial Universiti Malaya dan Pensyarah di Seksyen KoKurikulum Elektif Luar Fakulti dan Titas (SKET), Universiti Malaya, fatimi@um.edu.my

^b Timbalan Dekan Fakulti Sastera dan Sains Sosial, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, zulkana@um.edu.my

^c Pensyarah Kanan di Jabatan Sejarah, Fakulti Sastera dan Sains Sosial, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, Email: arbaiyyah@um.edu.my

Sumbangan dan peranan wanita dalam pembangunan dunia pada masa ini terlalu banyak dan sukar untuk dikupas satu persatu. Di Malaysia, sejak mutakhir ini kesedaran politik di kalangan wanita semakin menyerlah berpunca daripada tahap pendidikan yang semakin baik dan memberi akses kepada percambahan maklumat yang lebih banyak. Walaupun tidak ramai golongan wanita yang terlibat dalam pemilihan di Dewan Rakyat iaitu di bawah 10 peratus, tetapi peranan mereka menentukan kemenangan sesebuah parti politik semakin membesar. Kertas kerja ini akan membincangkan sedikit sebanyak tentang faktor-faktor penglibatan wanita dalam politik di Malaysia. Faktor-faktor yang akan diperbincangkan ialah faktor amalan demokrasi dan faktor dasar agama.

Kata Kunci : *Penglibatan Wanita; wanita Melayu; amalan demokrasi; dasar agama*

1. Pengenalan

Pada peringkat permulaan pembabitan wanita dalam politik di Malaysia lebih terbatas kepada aktiviti sokongan, program sosial dan kebajikan yang bertujuan memperbaiki kedudukan dan taraf hidup wanita dan keluarga. Keadaan ini berterusan sehinggalah tercetusnya tragedi rusuhan kaum pada 1969 yang membawa kepada perubahan dasar-dasar negara di mana turut meninggalkan kesan positif terhadap perkembangan politik wanita. Penerimaan masyarakat terhadap peranan wanita juga turut berubah. Daripada sekadar penyokong kempen, peraih undi dan pengundi sewaktu pilihan raya, wanita muncul sebagai calon yang bertanding dalam pilihan raya. Perwakilan wanita juga terus meningkat dalam semua bidang termasuk politik. Mereka memperjuangkan kepentingan wanita, pendidikan, kerajaan, swasta, ekonomi dan profesional termasuk golongan menggubal dasar serta membuat keputusan. Mengikut sejarah gerakan aktivitis wanita di Malaysia bermula daripada gerakan feminisme dan hasrat untuk mendapatkan kemerdekaan bermula pada awal 1940-an. Ini hanya akan tercapai sekiranya wanita mempunyai suara dalam politik. Apabila melihat pencapaian wanita pada hari ini, kita dapat bayangkan perjuangan yang dilakukan dan ketabahan golongan perintis meninggalkan kesan yang berkekalan yang dapat wanita dinikmati hari ini. Boleh dikatakan saban hari sudah kedengaran tuntutan dan kenyataan yang dikemukakan oleh pelbagai pihak termasuklah parti politik, pertubuhan bukan kerajaan (NGO), individu dan ramai lagi yang menyuarakan pandangan tentang kepentingan penglibatan politik wanita dalam era kontemporari ini.

Menurut Noorsulastri Yurni Ahmad (Dr) jika disingkap lipatan sejarah dunia tentang istilah wanita dan politik, pada zaman Pencerahan, Revolusi Perancis dan Revolusi Amerika

membuahkan satu suasana yang amat mencabar dalam memperjuangkan hak seperti pendidikan, pemilikan, berpolitik dan bermacam lagi di mana wujud satu pemikiran bahawa kedudukan dan status kaum wanita tidak seimbang dengan kaum Adam. Budaya patriakal yang sangat dominan telah membentuk sebuah masyarakat kaum Hawa yang berjiwa kental dan berusaha gigih dalam mengubah kehidupan mereka. Ternyata kegigihan kaum wanita pada 1960-an membawa satu momentum di Amerika Syarikat antaranya lahir Equal Pay Right (1963), Equal Right Act (1964) dan lain-lain bagi menuntut hak sosial wanita pada ketika itu. Perkembangan ini tidak terhenti begitu sahaja malah diteruskan pada 1970-an dan sehingga pada hari ini perjuangan atau tuntutan yang dikemukakan ini berterusan tidak kira tempat dan masyarakat yang terlibat. Bahang ledakan berpolitik kaum wanita ini bukan hanya berada di Eropah tetapi sampai ke negara Malaysia. Penjajahan British telah mengakibatkan lebih ramai pejuang kebangsaan termasuklah kaum wanita untuk bangkit melawan arus kolonialisme yang tidak bertepian pada era kemerdekaan iaitu pada tahun 1957. Kelahiran Angkatan wanita Sedar (AWAS), parti-parti politik, bidang kewartawanan umpamanya mendapat sambutan yang menggalakkan daripada kaumibu ini dan wanita di tanah air bekerjasama melawan penjajah. Malaysia merupakan sebuah negara di Asia yang benar-benar memberi peluang dan kelebihan kepada kaum wanita untuk menjadi penggerak terhadap kesinambungan dan kejayaan negara dalam pelbagai sektor melangkaui segala bidang yang diceburi oleh kaum lelaki. Parti-parti politik di tanah air turut menyediakan ruang dan peluang untuk kaum wanita menunjukkan keterbukaan mereka kepada kaum hawa ini. Walaupun setiap parti politik di Malaysia ini berbeza ideologi perjuangan parti, kesempatan atau kekosongan yang diisi oleh kaum wanita dalam parti itu bukanlah sebuah tempelan tetapi membuahkan hasil yang memberangsangkan dalam meyakinkan para pengundi terhadap kemampuan golongan wanita dalam mana-mana pertubuhan politik sehingga dimartabatkan sebagai calon untuk bertanding dalam pilihan raya. Sebenarnya kelebihan yang dimiliki oleh kaum wanita ini untuk turut serta dalam aktiviti politik menyemarakkan lagi perjalanan politik tanah air disamping menyeimbangi pelbagai isu yang diketengahkan tentang kepekaan feminisme dalam peringkat yang tertinggi.

Justeru itu peluang dan semangat perlu diberikan kepada golongan wanita yang bukan sahaja berminat menyertai politik tetapi meraka yang turut sama berminat ingin mengetahui perkembangan politik semasa yang berlaku di tanah air. Sebenarnya kelompok sasaran inilah yang bakal dibentuk menjadi pelapis pemimpin wanita terhebat satu hari nanti. Para pejuang politik yang berjuang atas nama rakyat seharusnya perlu memiliki ilmu yang berkaitan dengan asas politik. Ilmu itu perlu ada kerana mereka dipilih sebagai pemimpin. Golongan ini tidak lagi bergerak di belakang kaum lelaki tetapi sudah pun menongkah arus untuk menerajui di barisan pertama dalam politik. Kaum wanita mampu seiring dengan kaum lelaki walaupun jumlah mereka masih lagi minimum dalam memegang pelbagai jawatan dalam parti masing-masing. Demokrasi yang diamalkan di Malaysia bakal menyaksikan perubahan yang cukup ketara dan sengit dalam memilih wanita terbaik sebagai pemimpin dan peneraju sesebuah organisasi khususnya dalam parti-parti politik.

2. Faktor Amalan Demokrasi

Malaysia merupakan salah sebuah negara menandatangani Rencana Tindakan Beijing 1995, yang menggalakkan penyertaan 30 peratus wanita dalam agensi kerajaan, namun demikian Malaysia masih amat jauh untuk sampai ke matlamat itu. Perkara ini juga turut dibahaskan dalam rancangan Malaysia ke sembilan. Dalam mengukur tahap jurang jantina di Malaysia, Kementerian Wanita, Keluarga dan Pembangunan Masyarakat dengan kerjasama program Bangsa-bangsa Bersatu, mendedahkan bahawa walaupun wanita Malaysia mempunyai peluang pendidikan yang lebih baik, mereka masih lagi jauh di belakang negara-negara di rantau ini

berhubung dengan memperkasakan ekonomi dan juga politik. Sebagai contoh di negara Indonesia sendiri menggunakan dan menerima pakai undang-undang dalam pilihan raya yang menetapkan kuota sebanyak 30 peratus calon-calon parti terdiri daripada wanita. Namun begitu tindakan undang-undang tidak dikenakan ke atas pihak-pihak yang tidak mematuhi undang-undang ini. Di sini jelas menunjukkan negara Asia mempunyai kelemahan dari sudut kuota jantina berbanding dengan benua yang lain. Undang-undang sekadar undang dan ianya tidak dilaksanakan dengan sewajarnya. Memang tidak dapat dinafikan untuk melakukan perubahan ini amat sukar memandangkan kebanyakan institusi masih dengan tradisi yang lama yang mengekalkan dominasi lelaki.

Namun begitu perkara utama bagi kerajaan di Malaysia pula ialah menetapkan sasaran sekurang-kurangnya 30 peratus bagi semua pencalonan setiap pilihan raya, kepimpinan parti, dewan negeri dan ahli parlimen kepada wanita. Bila disebut amalan demokrasi sudah pasti berkait rapat dengan proses pilihan raya. Ianya merupakan salah satu cara untuk mendapatkan suara majoriti rakyat yang menjadi asas pemilihan kerajaan di negara yang mengamalkan sistem pemerintahan demokrasi berparlimen seperti Malaysia. Di sini rakyat mempunyai hak mengundi setiap lima tahun sekali iaitu memilih perwakilan untuk membentuk kerajaan. Dalam sistem demokrasi, undang-undang digubal oleh rakyat atau lebih tepat, wakil yang dipilih oleh rakyat. Idea demokrasi lahir daripada evolusi pemikiran barat yang berpaksikan kedaulatan rakyat. Parlimen adalah badan perundangan bagi kerajaan persekutuan dan ia membuat undang-undang yang boleh dikuatkuasa di seluruh negara. Parlimen meluluskan undang-undang persekutuan yang ada, memeriksa dasar-dasar kerajaan, meluluskan perbelanjaan kerajaan dan meluluskan hasil-hasil cukai yang baru. Parlimen juga menjadi forum kritikan dan fokus awam mengenai perkara-perkara nasional. Selain itu peranan parti-parti pembangkang juga cukup penting dalam menggerakkan pendapat umum dalam dan luar negeri. Keadaan ini sebenarnya berlaku di negara-negara yang mengamalkan sistem demokrasi secara telus.

Di Malaysia, pilihan raya diadakan untuk mengundi wakil dewan negeri dan negara yang dinamakan Dewan Undangan Negeri dan Dewan Parlimen. Salah satu tugas utama dewan adalah untuk membuat undang-undang. Dalam perangkaan sistem pilihan raya sekarang ini, keupayaan wanita amat terhad untuk mempengaruhi proses membuat keputusan. Walaupun wanita merupakan jumlah ahli yang ramai dan ketara sekali dalam parti-parti politik, dan tenaga mereka penting dalam kempen-kempen pilihan raya namun begitu kadar wanita yang berada dalam kedudukan membuat keputusan di puncak hierarki parti, atau dalam parlimen, atau dewan-dewan negeri masih amat kurang memuaskan. Jelas di sini menggambarkan kelompok masyarakat yang masih dipengaruhi oleh tradisi dan adat Melayu yang mengekang wanita daripada menonjol dalam masyarakat. Walaupun realitinya wanita telah keluar seiring dengan lelaki dalam mencari rezeki atau dengan kata wanita mempunyai kerjaya yang tersendiri.

Wanita perlu meneruskan amalan demokrasi di mana kuasa peti undi lebih berkesan dan bermakna apabila pengundi terutama wanita itu sendiri dapat mengawasi, menilai, memeriksa proses pentadbiran kerajaan dan mengawal kuasa yang diberikan kepada pegawai kerajaan. Demokrasi juga merupakan perbincangan awam terhadap isu dan masalah bersama serta untuk kesejahteraan bersama, bukan sekadar membilang undi-undi rakyat. Tanpa maklumat, orang awam tidak dapat menyertai perbincangan yang berpengetahuan. Ini mengundang masyarakat menyebarkan berita yang tidak benar dan sahih, membuka ruang bagi khabar angin sehingga tersebar fitnah secara berleluasa. Sebagai contoh ketelusan dan tanggungjawab kerajaan dalam menangani isu yang berkaitan dengan beberapa syarikat gergasi yang mengalami kemerosotan dari segi ekonomi telah menimbulkan spekulasi di kalangan rakyat Malaysia bahawa syarikat-syarikat ini dibantu semata-mata hanya kerana mereka itu mempunyai talian politik. Sebenarnya kerajaan Malaysia perlu menyedari dengan kecanggihan sains dan teknologi seperti internet, masyarakat juga mempunyai tahap pendidikan yang tinggi akan melihat sumber-

sumber alternatif untuk mengetahui berita-berita yang berkaitan dengan isu di Malaysia. Di sini menunjukkan rakyat menuntut lebih ketelusan daripada kerajaan untuk mendapat laporan yang adil, kritikal dan tepat dari media massa. Media massa yang dikawal dan ditapis oleh kerajaan akan kehilangan kewibawaan dan dengan itu tidak dapat mempengaruhi pendapat awam lagi. Dalam konteks ini juga dakwaan terhadap media-massa berkemungkinan wujud sikap bias ataupun ‘government-centric’ di dalamnya. Sudah pasti terdapat berita yang mengelirukan tidak dapat dielakkan. Tambahan pula, asas-asas demokrasi masih belum utuh dan berkembang seperti di barat. Satu hakikat juga ialah seringkali berlaku kenyataan-kenyataan yang diputarbelitkan oleh parti-parti dan kumpulan-kumpulan yang berkepentingan atas tujuan untuk mendapatkan pengaruh dari orang ramai. Namun hakikat kepentingannya sebagai sumber pemberi dan penerima maklumat dari rakyat adalah terpelihara. Media massa seharusnya berupaya mendidik masyarakat supaya berfikir dan bersikap lebih kritis dalam memberi maklumbalas kepada kerajaan. Selain itu media massa seharusnya mampu dan berupaya mengajar dan menyoal batas-batas serta tindakan kuasa kerajaan dalam menerajui politik negara.

Secara umum permasalahan wanita hanya mampu difahami dan diselesaikan oleh kaum wanita sahaja, iaitu melalui penerapan idea-idea dan undang-undang yang berorientasikan wanita. Bagi mereka, ini hanya dapat dicapai secara maksimum melalui penglibatan wanita sebagai pemimpin politik. Dalam sistem demokrasi, kedaulatan berada di tangan rakyat dan ditentukan berdasarkan suara majoriti. Semakin ramai wanita terlibat dalam pemerintahan dan semakin tinggi tingkat kerusi pemerintahan mereka, maka semakin terjaminlah hak-hak dan kedudukan wanita kerana undang-undang yang digubal kelak bakal berpihak kepada wanita.

3. Faktor Dasar Agama

Persoalan dan penglibatan wanita Melayu dalam kepimpinan politik di Malaysia telah mengundang pelbagai pandangan dan pendapat. Berlatarbelakangkan kepentingan, dimulai dengan daripada politik, agama hingga tradisi masyarakat mewarnai semaraknya perdebatan tentang peranan politik perempuan dalam bidang kepimpinan. Salah faham ini berlaku kerana segelintir masyarakat memandang keterlibatan kaum wanita dalam arena politik dipandang tidak layak dan melanggar fitrah keperempuanannya (kewanitaannya) kerana mengganggu politik itu seolah-olah berkaitan dengan kekerasan, kekuasaan, kelicikan dan tipu daya. Keadaan ini bagi mereka hanya sesuai menjadi milik kaum lelaki, selain mereka memandang bahawa politik tidak ada kaitannya dengan Islam. Pada hakikatnya wanita merupakan sebahagian daripada masyarakat bermula dengan institusi kekeluargaan dan seterusnya kemasyarakatan, sudah pasti kepentingannya berkaitan dengan kehidupan yang teratur. dalam bab ini perbincangan lebih menjurus mengenai faktor agama yang terdapat di Malaysia iaitu ajaran agama Islam yang cukup sinonim dengan Melayu Islam. di sini juga tidaklah menghairankan kita bila mendapati falsafah politik Islam berakar umbi dalam sistem politik Melayu tradisi sebelum kedatangan kuasa barat di Tanah Melayu. Perkara ini turut diakui oleh Dr. Rodziah Omar katanya:

“ Jika wanita menceburi politik hanya sebagai pengundi atau ahli biasa dalam parti, sudah tentu mereka tidak akan mempunyai hak untuk membuat dasar dan keputusan-keputusan penting. Pada saya keadaan ini amat merugikan negara bangsa kerana telah terbukti wanita sudah banyak memberi sumbangan yang boleh digemblengkan untuk membantu memantapkan masyarakat di semua segi kehidupan. Dengan tanggapan yang sempit mengenai peranan wanita dalam politik itu kita mula berpatah balik pada

zaman dahulu di mana wanita tidak diberi saluran dan peluang untuk memajukan diri mereka. Wanita Malaysia khususnya wanita Melayu tidak gila kuasa kerana mereka mempunyai asas pegangan hidup ke-Islaman yang baik dan menjadikannya asas segala tindak tanduk dan pemikirannya. Kita tidak harus menyekat wanita itu dari memegang jawatan tetapi dalam proses membina jati diri wanita Melayu khususnya ada penyerapan nilai-nilai Islam yang murni dan praktikal. Ini supaya apabila wanita tersebut menjadi ketua, dia tidak akan terpengaruh dengan suasana yang dikatakan negatif seperti gila kuasa dan terlibat dengan rasuah. Bila kita melihat ciri-ciri pemimpin, pada saya tiada perbezaan gender kerana apa yang penting ialah perbezaan personaliti itu sendiri dan daya kepimpinannya. Kita harus mengubah paradigma lama kerana pada saya wanita Malaysia khususnya wanita Melayu adalah unik kerana pandai mengimbangi antara arena domestik dan arena awam. Kebanyakan wanita Melayu yang berjaya, mereka mempunyai keluarga yang mantap dan anak-anak yang berjaya.”

Apabila disebut Melayu merujuk kepada mereka yang bertutur dalam bahasa Melayu dan bergama Islam. Dalam erti kata lain persoalan agama mengenai penglibatan wanita dalam politik turut dikaitkan dalam parti-parti politik di Malaysia khususnya UMNO, PAS dan PKR. Terdapat sedikit perbezaan antara parti-parti tersebut dalam memberi ruang dan peluang kepada wanita terlibat dalam politik terutama dalam mencalonkan wanita sebagai wakil rakyat DUN atau parlimen. Terdapat dasar-dasar tertentu yang digariskan oleh parti-parti tersebut di mana kepentingan wanita sebagai sayap kiri parti masing-masing mempunyai perlembagaan yang tersendiri. Dalam perlembagaan tersebut terdapat garis panduan kepada ahli parti untuk melibatkan diri dalam politik. Syarat dan peraturan dalam perlembagaan tersebut adalah bertujuan untuk menjaga kepentingan ahli parti dan juga para pemimpin yang terpilih.

Namun apa yang dapat dilihat parti UMNO agak liberal dari sudut penglibatan mereka dalam politik termasuk menjadi calon dalam pilihan raya. Ini dapat dilihat sejak awal pilihan raya umum di Malaysia mereka tetap meletakkan wanita sebagai calon pilihan raya. Parti PAS pula dapat dilihat perbezaannya apabila tidak meletakkan wanita sebagai calon pilihan raya dengan beberapa isu dan alasan tersendiri pada era 80-an. Namun berlaku perubahan selepas peristiwa pemecatan Datuk Seri Anwar Ibrahim pada tahun 1998. Selepas pilihan raya 1999, PAS telah memberi peluang kepada wanita untuk menjadi calon pilihan raya pada pilihan raya 2004 berdasarkan keadaan dan situasi semasa serta melihat kepada pandangan ulama mengenai penglibatan wanita dalam politik. Perubahan yang berlaku begitu mengejutkan parti Barisan Nasional. Namun di sini timbul perbezaan mengenai persoalan Islam dan juga politik. Pelbagai istilah turut dicanangkan seperti Politik Agama. Ianya berbeza dengan sekularisme yang menafikan agama dalam kehidupan yang mendasari penolakan politik agama. Isu inilah sering dimainkan antara parti PAS dan juga Parti UMNO. Jadi persoalan mengenai status wanita sebagai pemimpin menjadi persoalan yang cukup penting dalam politik yang berlandaskan ajaran Islam. Pandangan dan pendapat Ulama mengenai perkara ini turut dilihat dalam suasana politik yang terdapat di Malaysia.

Persoalan gender atau jantina khususnya yang berkaitan dengan perubahan struktur masyarakat ke arah yang lebih adil, telah menjadi isu di dunia Islam sejak awal abad ke-20. Isu gender ini menjadi penting kerana seringkali penafsiran tertentu atas ayat al-Quran serta hadis merugikan kedudukan serta peranan wanita yang sebenarnya. Seringkali muncul di

kalangan masyarakat yang menidakkan penglibatan wanita dalam politik dengan bersandarkan kepada firman Allah s.wt dalam surah an-Nisa' ayat 34 yang bermaksud :

“Kaum laki-laki itu adalah pemimpin bagi kaum wanita”

Begitu juga terdapat beberapa hadis seperti yang bermaksud:

“ Tidak akan berbahagia suatu kaum yang menyerahkan urusan mereka kepada perempuan”.

“ Sekali-kali tidak akan berjaya sesuatu kaum yang melantik pemimpin mereka dari kalangan wanita’

Ayat dan hadis yang diperkatakan di atas sering kali digunakan oleh mereka yang menolak perempuan sebagai pemimpin. Dalil-dalil agama sering dijadikan dalih untuk mempertahankan status quo, di mana lelaki diberi peranan dominan dalam masyarakat sedangkan perempuan hanya diberi peranan domestik seperti menguruskan hal-ehwal rumahtangga dan anak-anak. Namun begitu perselisihan pandangan dan pendapat dalam masyarakat Islam ini telah membuka ruang dan peluang untuk wanita menyertai dan melibatkan diri dalam politik. Terdapat pandangan yang membenarkan penglibatan wanita dalam politik berdasarkan syarat dan garis panduan yang ditetapkan dalam Islam antaranya ialah mengenai jawatan yang tidak sesuai bagi seorang wanita menjadi ketua negara (khalifah), ketua tentera untuk berjihad di sabillah dan juga hakim. Namun begitu terdapat pandangan mengenai keharusan wanita menjadi kadi dan hakim. Kepimpinan asas bagi wanita ialah pembangunan insan dan pengurusan rumahtangga, manakala kepimpinannya dalam masyarakat pada amal makruf dan nahi mungkar dengan kepimpinan lelaki, tetapi sifatnya adalah terikat, terbatas seimbang dan bersepadu. Banyak kisah-kisah dalam Al-quran dan juga hadis mengenai kepentingan dan kepimpinan mereka sebagai sayap kiri kaum lelaki. Menurut Sharifah Hayati (Prof. Dr) wanita Islam dibolehkan aktif dalam politik hingga ke peringkat memegang jawatan Perdana Menteri atau Presiden di sesebuah negara. Ulama sepakat menyatakan wanita tidak boleh memegang jawatan tertinggi (wilayah ammah) dalam negara namun ketetapan hukum itu boleh berubah dengan berlakunya perubahan dalam struktur pentadbiran negara. Katanya :

“Wanita boleh memegang jawatan tertinggi di dalam negara tetapi dengan syarat mereka mempunyai kemampuan. Ulama tidak lagi membincangkan soal hukum boleh atau tidak wanita terlibat dalam politik tetapi sejauh mana ruang lingkup kekuasaan yang boleh dimiliki oleh kaum hawa dalam kepimpinan negara”

Bertepatan dengan ajaran Islam yang merupakan agama rasmi di Malaysia, wanita Islam di bolehkan untuk berpartisipasi dalam politik khususnya sebagai calon dalam pilihan raya dan menjadi anggota parlimen. Peningkatan kualiti dan kemahiran tertentu wanita pada zaman ini sebenarnya memberi sumbangan yang amat penting kepada masyarakat. Maka penglibatan mereka dalam arena politik hendaklah diterima dengan baik tanpa ragu dan prasangka dengan mengambil kira syarat-syarat yang ditetapkan dalam Islam sebagaimana dibincangkan di atas. Justeru pengiktirafan ini membolehkan wanita untuk mengundi dan diundi dalam mana-mana pilihan raya dan bertepatan dengan amalan demokrasi di Malaysia.

4. Kesimpulan

Sebagai kesimpulannya, faktor-faktor penglibatan wanita dalam politik di Malaysia yang telah dibincangkan di atas telah menunjukkan kepentingan wanita dalam mewarnai senario politik baru di Malaysia. Faktor amalan demokrasi dan dasar agama ini memberi impak kepada wanita Melayu untuk memberi sumbangan yang sewajarnya dalam pentadbiran negara serta dapat memberi keseimbangan dan kestabilan dalam pembangunan negara. Wanita di Malaysia dilihat mampu menghadapi cabaran dan halangan dalam memperjuangkan hak dan menyuarakan keperluan mereka setanding dengan kaum lelaki di samping memberi saingan yang sengit kepada kaum lelaki.

Rujukan

Alison M. Jaggar, (1994), *Living with Contradictions Controversies in Feminist Social Ethics*, United States: Westview Press.

Adrienne, (1979), *On Lies Secrets and Silence: Selected Prose (1966-1978)*, New York: W.W. Norton.

Wanita dan Politik Malaysia (2010), Penerbitan Kementerian Pembangunan Wanita keluarga dan Masyarakat.

Cecilia Ng, (2010), *The Hazy New Dawn: Democracy, women and Politics In Malaysia, Gender, Technology and Development* (14(3) 313-338, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Asian Institute of Technology SAGE Publications.

Chris Weedon, (1987), *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*, London: Basil Blackwell.

Hairany Naffis, (1989), *Pendapat Umum Dalam Pembentukan Dasar dan perkembangan politik di Malaysia: Satu Renungan*, dalam *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication* Volume 5, e-Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.

Ibn Hajar al-‘Asqalani, Ahmad bin Ali bin Muhammad, t.t Fath al-bari Sharh Sahih al-Bukhari, Jilid 13, Kaherah: Dar al-Fikr.

Julie Ballington and Azza Karam (edt) *Women in Parliament: Beyond Numbers A Revised Edition*, Sweden :International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2005.

Kassim Thukiman, (2002), *Malaysia, Perspektif Sejarah dan Politik*, Johor: Penerbit Universiti teknologi Malaysia Skudai.

Mohd.Rumaizuddin Ghazali, *Panduan Berdakwah Kontemporari*, Pahang : PTS Publications & Distributors Sdn. Bhd. 2003

Mohamed Suffian Hashim, (1987), *Mengenal Perlembagaan Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan bahasa dan Pustaka.

Nancy Mandell, (1995) *feminist Issues*, Scarborough, Ontario: Prentice-Hall Canada Inc.,

Nazri Muslim, Jamsari Alias (Et.al), (Disember 2013) Analisis Peruntukan Orang Melayu Dalam Perlembagaan Persekutuan Malaysia Dalam Konteks Hubungan Etnik, Jurnal Melayu, Jilid 11, Bangi : Penerbit UKM.

Nazaruddin Hj.Mohd Jali, Ma'rof Redzuan.Et al., (2003), Pengajian Malaysia Kenegaraan dan kewarganegaraan. Edisi dua. Selangor: Prentice Hall.

Noorun Nashriah Hj. Ramli, (2008), Kepimpinan Wanita dalam Politik dan Hala Tuju Awam Malaysia : kajian Kes Pilihan Raya Umum ke 12, dalam Prosiding Seminar Politik Malaysia, Woran Hj. Kabul, Shireen Haron, mat Zin Mat Kib dan Andul Kadri Rosline (Ed.) PUsat Penerbitan Universiti (UPENA),Shah Alam: Universiti Teknologi Mara, 2008.

Rendal Jane, (1990), The Origins of Modern feminism: Women in Britain, France and United States (1780-1860), London: Macmillan Education Ltd.

Ruzian Markom, (2002), Sumbangan Sayyidatina Aisyah Dalam Bidang Undang-Undang, Dalam Siti Saudah Hj. Hassan, Roziah Sidik, (Et.al), Ketokohan Wanita Islam, Teladan Dan Cabaran, Bangi : Jabatan Pengajian Arab Dan Tamadun Islam, UKM.

R.S. Milne dan Diane K. Mauzy; diterjemah oleh Abdul Rauf dan Ramlah Muhammad, (1982), Politik dan Kerajaan di Malaysia, Kuala Lumpur : Dewan Bahasa dan Pustaka.

Shamsul Amri Baharuddin (Edt), (2012), Modul Hubungan Etnik Edisi kedua, Bangi :Institut Kajian Etnik, UKM.

Syed Husin Ali,(2009), Ethnic Relations in Malaysia: Harmony and Conflict, Petaling Jaya: Strategic Information Research Development Centre.

Suhaimee Saahar @Saabar,(2008), Isu-isu Utama Sebelum, Semasa dan Selepas PRU 12: Satu Analisis Kandungan Blog-blog Politik Malaysia Terpilih, JEBAT 35 Bangi : School of History, Politic & Strategic Studies, (JEBAT).

Wan Abdul Rahman Wan Abdul Latif,(2002), Demokrasi di Malaysia : Antara Persaingan dan Perwakilan dalam Ghazali Mayudin (Ed.) Politik Malaysia, Perspektif Teori Dan Prakti, Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.

United Nations, (1973), The United Nations and Human Rights, New York: UN.

Ummu Atiyah Ahmad Zakuan,(2007), Hak Asasi Manusia dan demokrasi dari Perspektif Islam dan Barat dalam Mohd Izani Moh Zain (ed.) Demokrasi dan Dunia Islam, Perspektif teori dan Praktik, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.

Zaharuddin Abdul Rahman (Dr.) (2013), Indahnya Poltik Cara Islam, Pencerahan kepada isu-isu Kontemporari Politik dan Pentadbiran Islam, Petaling Jaya, Selangor : Galeri Ilmu Sdn. Bhd.

Zaireeni Azmi,(20002/2003), Jangkaan Politik dan Peranan Gender: satu PerbandinganPolitik UMNO dan PAS, Sarjana, Jurnal of the Faculty of Arts and Social Sciences University of Malaya, Jilid 19/20.

Laporan

Laporan Tahunan SUHAKAM 2000, Kuala Lumpur : SUHAKAM, 2001.

Kertas kerja

Bushrah Binti Basiron dan Dr. Selmah Binti Ahmad, Wanita dan Kepimpinan Menurut Persepektif Islam' dalam kertas kerja Seminar Wanita Profesional yang diadakan pada 20 – 3- November, 2005 bertempat di Fakulti Pendidikan Universiti Malaya anjuran Pusat Pembangunan Keluarga Universiti Malaya, Fakulti Pendidikan.

Akhbar dan Majalah

Utusan Malaysia 6 April 1998.
Utusan Malaysia 19 April 1999
Utusan Malaysia 3 Julai 2000
Utusan Malaysia 8 Jun 2006.
Utusan Malaysia 8 Oktober 2001
Utusan Malaysia 25 April 2003
Utusan Malaysia 5 Mac 2004.
Utusan Malaysia 17 Jun 2011
Berita Harian, 16 Ogos 2002
Malaysiakini 22 Mei 2001
Majalah Fikratul Ummah 2013/Bil.53
Majalah Fikratul Ummah, Bil. 54 April 2013

Internet

<http://www.suhakam.org.my/ms/about-suhakam/sejarah/> diakses pada 8 Ogos 2014
http://mygov.malaysia.gov.my/BM/Main/MsianGov/GovConstitution/GovHumanRights/Pages/Human_Rights.aspx diakses pada 8 Ogos 2014
eprints.usm.my/.../Suruhanjaya_Hak-hak_Asasi_Manu.... diakses pada 3 Sptember 2014
wa4change.tripod.com/demokrasi.htm diakses pada 30 Oktober 2103
www.parlimen.gov.my
lihat <http://www.un.org/en/documents/udhr/history.shtml> diakses pada 6 Ogos 2014.
eprints.usm.my/.../Suruhanjaya_Hak-hak_Asasi_Manu.... diakses pada 3 Sptember 2014
<http://gtd.sagepub.com/>